

## תוכן

|         |                                                                    |
|---------|--------------------------------------------------------------------|
| 3.....  | מבוא                                                               |
| 4.....  | מקורות לעבודה                                                      |
| 6.....  | אודות מרד בר כוכבא                                                 |
| 8.....  | מערות המפלט                                                        |
| 8.....  | אודות מערות המפלט ברמה הסביבתית גאולוגית                           |
| 9.....  | תולדות מחקר מערות המפלט                                            |
| 11..... | הממצאים שהתגלו במערות המפלט                                        |
| 13..... | זכויות מהתקופה הרומית-ביזנטית הקדומה                               |
| 13..... | מאפיינים                                                           |
| 14..... | ממצאי הזכויות במערות המפלט מתקופת מרד בר כוכבא                     |
| 14..... | ממצאים ממערת הר ישי (רועי פורת, חנן אשל ועמוס פרומקין)             |
| 15..... | הממצאים ממערות צבר (רועי פורת, חנן אשל ועמוס פרומקין ופסח בר אדון) |
| 15..... | מערות הרומח – מערות המפלט מתקופת מרד בר כוכבא מצפון לעין גדי       |
| 16..... | מערת האימה – נחל חבר, מערה מס' 8 (דן בר"ג)                         |
| 19..... | מערות נחל משמר                                                     |
| 22..... | מכלול מערות נחל דויד                                               |
| 24..... | מסקנות                                                             |
| 26..... | ביבליוגרפיה                                                        |

## מבוא

מרד בר כוכבא הידוע לשמצה או הידוע לברכה, תלוי איזה מקור קוראים. שלל מחקרים שנכתבו אודות המרד, מעידים שהמקורות לא אמינים, מסולפים, מלאים באידיאולוגיות וכוונות נסתרות של המחבר ומלווי באגדות ומיתוסים. הממצא הארכיאולוגי, שהוא הממצא האמין ביותר מבין כל המקורות הקיימים לרשותנו, היווה את נקודת האור הראשונה לחקר מרד בר כוכבא<sup>1</sup>. ממצאים ארכיאולוגיים יוצאי דופן נמצאו במערות המפלט, אליהם נמלטו האוכלוסייה היהודית השוהה באזור מדבר יהודה מפחד הרומאים, החל משנת 1949, בתחילה ע"י בדואיים (החל משנת 1947) ולאחר מכן ע"י חוקרים רבים שביצעו סקרים רבים בכל המערות באזור<sup>2</sup>. וכפי שעולה מסקרים מאוחרים, נותרו עוד מערות שידנו עדיין לא הגיעה לשם.

הממצאים שהתגלו הם נכס בידי החוקר בכלל ונכס בעיני חוקר מרד בר כוכבא בפרט. התגלו ממצאים כתובים רבים ללא תקדים, התגלו ממצאים בוטנים, גיאולוגיים וממצאים ארכיאולוגיים – המערות היו מלאות בממצאים ארכאולוגיים אשר העידו על מחייה ממושכת וצפופה של אוכלוסייה<sup>3</sup>. אני בחרתי לחקור את ממצאי הזכוכית שהתגלו במערות המפלט, ממצאים אלו הם ייחודיים, מאחר והם מעניקים לנו ידע נרחב אודות הרכב האוכלוסייה, מעמד האוכלוסייה, אופן מחייתם במערה, אופי מחייתם במקום מושבם, ועוד...

חלק מהממצאים היו שלמים וכמעט וחדשים<sup>4</sup>, דבר חסר תקדים זה העניק לחוקרים תמונה נהדרת על הרכב השוהים במערה וגם על אופן התארגנותם לשהות במערה. כמו כן יש בעדויות על התרבות החומרית של יושבי המערה לפני בואם למערה, וכמו שכבר הזכרתי על חיי היום יום במערה ומחוצה לה<sup>5</sup>.

שאלת המחקר שלי היא חשובה וטומנת בחובה תשובות על שאלות חשובות נוספות - כיצד הימצאותם של ממצאי כלי הזכוכית במערות המפלט מעידים על כך שהפליטים תכננו ארוכות את בריחתם, ולא היה זה מנוסה בלתי מתוכננת?

בתחילה אתן מידע רב אודות המחקרים ומקורות לעבודה ולמרד בר כוכבא, לאחר מכן אכתוב אודות מרד בר כוכבא באופן כללי, הקשיים, ההצלחות והסוף הקשה. לאחר מכן, אתן מידע רלוונטי אודות ממצאי זכוכית רומיים בתקופה זו ובאופן כללי, מה החשיבות של ממצאים כאלה, ומה הם המאפיינים של ממצאי זכוכית מהתקופה הרומית, זאת על מנת לאשש את תיארוכם של ממצאי כלי הזכוכית שהתגלו במערות המפלט. בסוף אסקור את כל החיפושים הרלוונטיים לממצאי הזכוכית שנעשו ע"י מספר חוקרים במהלך השנים 1949-2001, את צביונם של כלי הזכוכית שנמצאו, הצבע, שבורים או

<sup>1</sup> א. אופנהיימר "תולדות המחקר של מרד בר כוכבא", 2009

<sup>2</sup> א. אופנהיימר, התמורות במחקר מרד בר כוכבא בשישים שנות המדינה", 2009

<sup>3</sup> פ. בר אדון, מערת המטמון- ממצאים ממערות נחל משמר, 1971

<sup>4</sup> שם, עמ' 233-235

<sup>5</sup> ח. אשל, ע. פרומקין, ר. פורת, ס. ליסקר, סקר ארכיאולוגי במערות מדבר יהודה, 2001, עמ' 72

שלמים, איכות הזכויות, איך נתגלו הממצאים, האם הוחבאו או מוגנו, ומה המסקנות של החוקרים ממצאים אלו.

לאחר סיום הסקירות הללו אציג את המסקנות שלי העולות ממצאי הזכויות שהתגלו.

## מקורות לעבודה

מרד בר כוכבא כמעט ולא זכה לתיעוד היסטורי ותהליך שחזורו מסתמך בעיקר על תגליות ארכיאולוגיות. שיחזור אירועי המרד ואופי המורדים, הרבה פעמים נשאר עמום ונושא מרכזי לוויכוחים בין היסטוריונים. בידנו מקורות מישנים, חלקיים, מסולפים, סותרים, ומידת מהימנותם שנויה במחלוקת. על מנת להבין את הלך הרוח במרד, על החוקר להרכיב פאזל מתוך פסיפס של מקורות תוך דיון מעמיק במהימנותם.<sup>6</sup>

המקורות ההיסטוריוגרפים הם מועטים ובעייתיים, והביאו את החוקרים להסתמך בעיקר על מקורות ארכיאולוגיים, וזאת בעיקר לאחר גילוי מערות המפלט ומה שנמצא בתוכן. אל מערות אלו ברחו היהודים בסיום המרד מפני הרומאים. שהותם הותירה תגליות נרעשות ברמה בינלאומית. הממצאים הרבים שהתגלו משרטטים את מהלכי המרד, אופיים של המורדים, חלקם של האוכלוסייה במרד, מצב כלכלי, מצב מנהלי, אופיו של המנהיג האגדי – בר כוכבא, הישגי המרד ותוצאותיו.<sup>7</sup> השרידים הללו הם המקורות החשובים ביותר לחקר מרד זה.

הממצא המגוון מימי בר כוכבא שהתגלה עד כה במערות המפלט מספק לנו מידע היסטורי חשוב על מקורם של הפליטים, על ההכנות שלהם לקראת השהות במערות, על צביונם וגם על גורלם. כמו כן, יש בו עדויות, כפי שכבר הזכרתי על מהלכי המרד וההנהגה – בעיקר באיגרות, המנהל והצבא – בממצאי המטבעות, על תרבות וחיי היום יום במערות ומחוצה לה – בעיקר ע"י ממצאי החרסים, המתכת, והזכויות.<sup>8</sup>

אפשר לומר שהמפנה הדרמטי ביותר בכל הנוגע למרד בר כוכבא היה הגילוי של מערות המפלט בנחל חבר. עם הגילוי פרץ גל התלהבות בקרב חוקרי התקופה ובכלל. ההתלהבות הביאה למשלחות חיפוש רבות של ארכיאולוגים וסבסוד ע"י המדינה וההשכלה הגבוהה. הממצאים היו רבים ומדהימים, וחוקרים רבים מעידים על שפע של ממצאים ששומרו במצב מצוין עקב תנאי האקלים באזור.<sup>9</sup>

בעבודה זו אשתמש בעיקר במחקרים מודרניים אודות ממצאי כלי הזכויות במערות המפלט, מאמרים של ארכיאולוגים ישראליים מוכרים, שנכחו בחיפושים הראשונים במערות וגם בחיפושים

<sup>6</sup> א. אופנהיימר "תולדות המחקר של מרד בר כוכבא", 2009

<sup>7</sup> א. אופנהיימר, התמורות במחקר מרד בר כוכבא בשישים שנות המדינה,

<sup>8</sup> ח. אשל, ע. פרומקין, ר. פורת, ס. ליסקר, סקר ארכיאולוגי במערות מדבר יהודה, 2001, עמ' 72

<sup>9</sup> י. ידן, החיפושים אחר בר כוכבא, ירושלים 1971